

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Stephani Balvzii Miscellaneorum Liber ... Hoc est,
Collectio Veterum monumentorum, quæ hactenus
latuerant in varijs codicibus ac bibliothecis**

Baluze, Etienne

Parisiis, 1679

Ad Acta Purgationis Felicis Episcopi Aptungitani.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14735

AD ACTA PURGATIONIS FELICIS
Episcopi Aptungitani.

V Nicum exemplar vetus istorum actorum habuimus ex bibliotheca Thuana, illud ipsum nimirum ex quo Collationem Carthaginensem & hæc gesta superiore seculo desinente edidit Papirius Massonus. Et ille quidem ea postposuerat actis purgationis Cæciliani, ordinem fidemque ejusdem veteris exemplaris secutus. Sed & tempus repugnat, & auctoritas sancti Augustini: qui quum in eundem errorem incidisset, docuit postea lib. 11. retractat cap. xxvii. absolutionem Felicis præcedere debere. *Absolutionem, inquit, Felicis Aptungensis ordinatoris Cæciliani non hoc ordine posuimus quo postea nobis claruit Consulibus diligenter inspectis, sed tamquam post Cæcilianum fuerit absolutus, cum antè sit factum.* Quo loco respicere eum ad hæc gesta Felicis & Cæciliani satis constat. Item idem Augustinus in Breviculo diei tertiæ cap. xxiiv. *Inveniet posterius ab Imperatore Constantino absolutum esse Cæcilianum quàm Felicis causam ab Æliano Proconsule discussam atque purgatam.* Sed id tamen intelligendum est de secunda ac tertia Cæciliani absolutione, non autem de prima, qua Cæcilianus absolutus est in Concilio Romano, ut rectè notat Henricus Valesius in Dissertatione de schismate Donatistarum cap. xi. Nam ita docet nos ipse Augustinus in epistola clii. nomine Concilij Cirtensis scripta ad Donatistas: *Nam & ordinem Consulum & dierum qui expressus est si quis nunc diligenter advertat, inveniet primò Cæcilianum episcopali judicio fuisse purgatum. Deinde non multò post Felicis Aptungensis causa ab Æliano Proconsule examinata est, ubi eum constitit innocentem. in qua causa ad comitatum mitti jussus est Ingentius. Et longè postea ipse Imperator causam inter partes cognovit atque finivit.* Vide eundem in libro de unico baptismo contra Petilianum cap. xvi. & in libro ad Donatistas post collationem cap. xxxiii. Rectè præterea observat idem Valesius maximam partem horum gestorum proconsularium temporis injuria periisse, priorem videlicet, in qua acta municipalia & interrogaciones ac professiones Curatorum ac Stationarij continebantur. Hæc autem ab Imperatore Constantino ita fieri jussa sunt ut omnis criminandi occasio adimeretur Donatistis, qui de synodo Romana sive de Melchiadis Patris judicio frequentissimè apud Constantinum conquesti,

affirmabant non omnem causam ab Episcopis illic auditam fuisse. Nam Melchiades silencio transiit Felicem Episcopum Aptungitanum & reliquos ordinatores Cæciliani, quos Donatistæ dicebant reos esse traditionis. Itaque Imperator volens, ut dixi, omnem criminandi ansam ipsis adimere, mandavit Vero, ut vocatur apud sanctum Augustinum, seu potius Lucrino Verino agenti vicariam præfecturam per Africam ut de crimine traditionis, quod Felici obijciebatur, diligenter inquireret. Quum verò ille jussionem Principis exequi cœpisset, incommoda valetudine tentus, ut ad Probianum scribit Constantinus, necessariò postea abstinuit à cognitione ejusdem negotij. Quare Ælianus Proconsul Africæ *partibus ejus functus, id negotium ad examen suum atque jussionem credidit esse revocandum*, ut ait Constantinus. Ex quibus verbis colligitur Æliani partes Vicarij non suscepisse mandato Principis, ut putavit Valerius, sed propria sponte, ob repentinum videlicet Vicarij morbum. Quamquam sententia viri clarissimi juvari posset ex libro primo Optati, ubi scriptum est Constantinum ad Æliani Proconsulem scripsisse *ut remotis necessitatibus publicis de vita Felicis Aptungitani publice quæreretur*, & ex Augustini epistola c l x i i. in qua scriptum est Felicem Aptungitanum *ad ejusdem Principis jussionem* proconsularibus gestis fuisse purgatum. Verùm hæc verba sic accipienda sunt ut quoniam Constantinus ad Verinum Vicarium scripsit de inquisitione criminum quæ Felici obijciebantur, & is morbo impeditus est sacræ jussioni parere, Ælianus Proconsul, qui partibus ejus functus, cognitionem & iudicium istius causæ suscepit, *ad ejusdem Principis jussionem* fecisse dicatur quia rem fecit quam Princeps jusserat, tamen specialia ad eum rescripta non emanassent. Nam quomodo fieri potest ut sat citò post morbum Verini, quem evenisse postremis diebus mensis Januarij aut sub initium Februarij colligi non absurdè potest ex lege prima Codicis Theodos. *De curatoribus Kalendarij*, quomodo inquam fieri potest ut sat citò de hoc morbo admoneri potuerit Constantinus ut novum ejus rescriptum ex Gallia ad Æliani pervenire potuerit ante diem x v. Kalendas Martias? Itaque necesse est, ut dixi, verba Optati & Augustini benignè interpretari, ita nimirum ut Ælianus de causa Felicis cognoverit auctoritate rescripti dati ad Verinum Vicarium, cujus partibus pro necessitate temporis functus est. Ceterùm postea Donatistæ id reprehenderunt in causa Felicis, quòd Episcopus cum esset, proconsulari iudicio, non verò ecclesiastico,

purgatus

purgatus fuit. quam criminationem graviter refellit Augustinus in eadem epistola. Idem ei vitio verterunt (ut docet Augustinus in Breviculo dici tertiæ cap. xxiv.) quod abfuerit quum Ælianus de causa ejus inquireret, & dixerunt eum præsentem debuisse purgari, ut legitur in Collatione tertia Carthaginensi cap. dlxxi. Contrà catholici cap. dlxxiv. reposuerunt *majoris esse innocentia documentum quod absens purgatus est Felix.*

AVTVMNITANORVM] id est, Aptungitanorum, sive Aptungensium, ut apud sanctum Augustinum frequenter. Sed in veteri codice & heic & infra Autumnitani vocantur qui alibi Aptungitani. Immo viri clarissimi qui novissimam epistolarum sancti Augustini editionem curarunt, adnotant ad epistolam xliii. (quæ est clxii. in antiquis editionibus) pro eo quod illic legitur *Felici Aptungitani*, editiones Amerbachij & Erasmi & decem manuscriptos codices habere *Autumnitani*. Aptungis porrò fuit municipium provinciæ proconsularis, ut manifestum est ex hoc loco Augustini in Breviculo diei tertiæ cap. xvi. ubi ait hanc esse catholicæ Ecclesiæ consuetudinem ut non Numidiæ sed propinquiores Episcopi Episcopum Ecclesiæ Carthaginis ordinent.

ÆLII PAULINI] Nulla dubitatio est quin hic locus sit egregiè mendosus. Nam eo tempore quo hæc gesta sunt, Ælius Paulinus non erat Vicarius Africæ, ut planum est vel ex epistola Constantini ad Probianum. Sanè Paulinus ea dignitate ornatus multò antè fuerat, nimirum anno Christi ccciii. quum persecutio fervebat in Africa, quum Ælius Cæcilianus esset Duumvir Aptungitanorum, ut scribitur infra pag. 85. in iisdem gestis. Verinum porrò fuisse Vicarium Africæ ineunte anno cccxiv. Volusiano & Anniano Consulibus, qua tempestate hæc gesta sunt, colligitur ex eadem epistola Constantini. Nam ex libro sancti Augustini contra Donatistas post collationem cap. xxxiii. discimus cognitionem de causa Felici cœptam esse xv. Kalendas Martias. Immo vicariam præfecturam obtinuisse in ipsis anni initiis probare videtur lex prima Codicis Theodosiani *De Curatoribus Kalendarij*, quæ iii. Kal. Februarij ab eo proposita est sub consulatu eorundem Volusiani & Anniani. Omnino enim sentio cum viris doctissimis Francisco Iureto & Jacobo Gothofredo Vicarium illum Africæ de cujus morbo agit Constantinus in epistola ad Probianum, Verinum fuisse, ut propterea emendandum sit nomen ejus in eadem epistola, ubi librariorum vitio vocatur Verus.

Mirum enim videri non debet heic mutatum esse in Verum, qui apud Augustinum in libro ad Donatistas post collationem cap. xxxiiii. degeneravit in Valerium & Valerianum, ut dicemus infra. Itaque pro nomine Ælij Paulini, quod in hæc gesta irrepsit, substituendum est nomen ejusdem Verini, qui aliquot etiam post annis vicariam præfecturam Africae gessisse reperitur apud sanctum Augustinum in Breviculo diei tertiæ cap. xxi. *Addiderunt etiam illi sua falsitati convincenda magnum aliud firmamentum, recitantes ipse Constantini litteras scribentis ad Verinum Vicarium ut libero eos dimittat arbitrio, se jussisse insinuans ut de exilio remearent.* Idem in epistola c l i i. nomine Cirtensis Concilij scripta ad Donatistas: *Tertio protulerunt litteras ejusdem Constantini ad Verinum Vicarium datas, ubi eos graviter detestatur, ac propterea dicit de exilio relaxandos & furor suo dimittendos, quia jam Deus cœperat in illos vindicare.* Sumpsit autem ista sanctus Augustinus ex actis collationis tertiæ Carthaginensis cap. d x l v i i i. ubi ita habetur in editionibus Massoni, Pithœi, & Binij: *Vbi recitatur epistola Constantini ad Vicarium Vicarium destinata, qua libertatem agendi tribuit Donatistis.* Vidit Iuretus mendum heic esse, & in Miscellaneis ad Symmachum pag. 312. rectè conjecit legi debere *ad Verinum Vicarium.* quam emendationem amplexus est Henricus Valesius in Dissertatione de schismate Donatistarum cap. xvii. Sanè in antiquissimo exemplari ex quo gesta Collationis illius edidit Massonus, disertè scriptum est *ad Vicarium Verinum.* Non viderant Augustinum, neque hæc Miscellanea Iureti, neque demum vetus exemplar ij qui editioni operum Optati Episcopi Milevitani præfuerunt anno m d c xxxxi. post mortem illustrissimi Episcopi Aurelianensis Gabrielis Albaspinai. Nam si vidissent, haud dubiè abstinuissent à periculosa illa nimiumque temeraria emendatione quam huic loco adhibuerunt. Quum enim putarent vocem *Vicarium* bis heic positam esse superflue vitio librariorum, semel tantum posuerunt contra fidem actorum & veteris libri, tum etiam repugnantem sancto Augustino. Qui error retentus est à nupero editore operum Optati & in novissima Conciliorum editione Parisiensi. Magis miror de ea quæ prodiit anno m d c x l i v. ex typographia regia: quam cum fama sit procuratam à viris eruditissimis, & quidem in hac civitate Parisiensi, ubi facile consuli poterat vetus codex in loco difficili & obscuro, rejecta ab illis est lectio quæ in prioribus editionibus extabat, & retenta temeritas editoris operum Optati. His ita consti-

entis, cum certum sit epistolam Constantini, quæ refertur in indiculo collationis tertie, eam esse quam Augustinus in capite xxxiii. libri ad Donatistas ait a Constantino scriptam esse ad Vicarium Valerium (sive Valerianum, ut habet codex vetus bibliothecæ Colbertinæ) Crispo & Constantino iterum Consulibus, certum quoque est mendum heic esse apud Augustinum, & pro Valerio reponendum esse Verinum. Rursum cum hinc constet Verinum fuisse Vicarium Africae sub consulatu eorundem Cæsarum, qui in annum Christi cccxxi. incidit, & ex variis constitutionibus Codice Theodosiano comprehensis colligatur eum annis quoque cccxviii. & cccxix. eandem vicariam præfecturam administrasse, patet eum non solum convaluisse ex morbo quo detinebatur tempore absolutionis Felicis, sed etiam continuatam ei fuisse potestatem. Sed tamen negotium heic mihi faceffit idem Augustinus, qui in eodem capite xxxiii. libri ad Donatistas ait Constantinum ad Eumalium Vicarium scripsisse de purgatione Cæciliani Sabino & Rufino Const. iv. Idus Novembris, id est, anno Christi cccxvi. exeunte; cujus epistolæ fragmentum idem Augustinus describit in libro tertio contra Cresconium cap. lxxi. eandemque in Collatione tertia Carthaginensi lectam fuisse docet in Breviculo diei tertie cap. xix. ubi ejus sententiam refert. Et antea quidem, id est, anno superiore, Dominium Celsum Africae Vicarium fuisse docet inscriptio legisunicæ Cod. Theodos. *De his qui filios involant alienos*, data Kalendis Augustis Constantino Aug. Iv. & Licinio Iv. Consulibus. Quare oportet remotum aliquantisper fuisse Verinum, ut spatium daretur Celso & Eumalio, & dein Africae redditum; sicut post Ælianum reperimus in Codice Theodosiano Catullinum Africae Proconsulem fuisse per annos Christi cccxv. cccxvii. cccxix. & hoc ultimo anno Proculum quoque ea dignitate ornatum, ac postea Ælianum eam recepisse anno cccxx. annoque cccxxiv. Hilarianum proconsulare hoc imperium habuisse, & rursum Ælianum proconsulatu Africae fulgentem anno Christi cccxxvi.

CVM SCRIBATVO] In veteri codice legitur, *cum scripta tua*. Massonus emendavit, omnino rectè. quod sequentia ostendunt.

VTVENIRET ET ACTA] In vetusto exemplari & in editione Massoni legitur, *venit ut acta*. Nos emendavimus. Certa autem est emendatio.

INQUIRIT, QVONIAM] In veteri libro & in edi-

Hh ij

tionem Massoni, *inquit. & quoniam.* Particulam *&*, quæ sensum dividebat ac turbabat, nos sustulimus.

ANNI SVNT VNDECIM] Ergo Cæcilianus duumviratum gesserat in municipio Aptungitanorum anno Christi cccciii. eo nimirum quo edictum de diruendis basilicis & comburendis sacris scripturis propositum est in Africa, ut docent etiam sequentia.

SUPPLETO ANNO] id est, expleto, finito.

SI MEI IN CERA] Hæc emendatio nostra est, quam puto placituram viris doctis. Nam antea nullo sensu legabatur in veteri codice: *sed in ei in cera possit.* Massonus vocem *sed* mutaverat in *si*. Sensus autem istius loci ita mihi videtur posse constitui. Magistratus codices publicos domum suam tulit post expletum annum suæ potestatis, atque adeo illi non sunt apud me. Habeo tantum ceratas tabulas in quibus primò perscripta sunt acta; & inquirō utrum actus quos Proconsul petit, in eis inveniuntur. Nam *plerumque*, ut Priscianus ait in libro primo grammaticæ, *in ceratis tabulis antiqui scribere solebant, & postea delere.* Hoc erat officium notariorum & scribarum, qui ea tabulis ceratis excipiebant quæ dictabantur. Hieronymus epist. c x l. ad Principiam: *Stylus scribit in cera, calamus vel in charta vel in membranis aut in quacunque materia quæ apta est ad scribendum. Mea autem lingua in similitudinem scribæ velocis, quem notarium possumus intelligere, quodam signorum compendii breviatum evangelij strictumque sermonem exaravit in tabulis cordis carnalibus.* Sexta synodus act. xii. *Misit nos sanctissimus Patriarcha noster ad sanctissimum Patriarcham Constantinopoleos, deferentes ad relegendum in notis.* Hinc apud Possidium in vita sancti Augustini cap. vi. *Apertis notariorum tabulis disputatio cœpta.* Porro ceratis tabulis utebantur notarij propter facilitatem delendi, ut docet Priscianus. Hieronymus epist. xli v. ad Chryzogonum: *Ita nostra es necessitudinis penitus oblitus ut illam epistolam quam in corde Christianorum scriptam Apostolus refert, non parva litura sed imis, ut aiunt, ceris eraseris.*

ÆLIANVS PROC.] cujus crebra mentio apud Augustinum & in Collatione tertia Carthaginensi, tum etiam in Codice Theodosiano, ut supra vidimus. Itaque cum eum constet eadem prorsus tempestate Proconsulis dignitatem habuisse in Africa quo Volusianus & Annianus gesserunt consulatum, sub quibus habitum est Concilium Arclatense in causâ Donatistarum, facile adducor ut credam veram esse eorum sententiam qui suspicantur ad eum scriptam esse

epistolam Constantini de Episcopis Africanis Arelatem mittendis intra diem Kalendarum Augustarum, ac pro Ælasio, cui inscribitur in veteri codice Thuano & in editionibus vulgaris, reponendum esse Ælianum. Cur autem ad Proconsulem potius quàm ad Vicarium scripta sit, non alia esse ratio potest quàm quia eo tempore Vicarius incommoda valetudine detinebatur, ut docet Constantinus Aug. in epistola ad Probianum Æliani successorem. Vnde patet corrigendum esse lemma istius epistolæ in tomis Conciliorum, ubi dicitur scripta ad Vicarium Africæ. Non est mirum autem Æliani nomen mutatum esse in Ælasium in codice depravatissimo, id est, Thuano, ex quo unico prodire omnes usque ad hunc diem istius epistolæ editiones.

VOLVSIANO] Heic locus vacuus relictus erat in veteri exemplari & in editione Massoni. Nos Volusiani nomen addidimus ex Fastis & Codice Theodosiano, præcipuè verò ex Augustino, qui in libro ad Donatistas post collationem cap. xxxiii. de hac ipsa re agens ait: *Ælianus Proconsul causam Felicis audivit Volusiano & Anniano Consf. xv. Kalendas Martias*. Contigit ergo ista Felicis purgatio anno Christi ccccxiv.

xiiii. Kal.] Ita vetus exemplar, cum Massonus ediderit xiiii. Sed pro eo quòd isthic legitur gesta hæc esse xiiii. Kal. Septembris, apud Augustinum, ut paulò antè vidimus, hæc inquisitio refertur ad xv. Kal. Martias; atque hinc emendanda esse ait Baronius acta purgationis Felicis, quæ alioqui depravata atque mendosa satis esse pronuntiat. Sed heic Baronium reprehendit Valesius in dissertatione de schismate Donatistarum cap. xi. eo inter cetera argumento quòd intra unius diei spatium tot gestorum documenta perlegi, tot personæ interrogari non potuerint; ac propterea necesse esse ait ut in plures dies protracta sit tantæ causæ cognitio. Itaque contendit ab Æliano inchoatam xv. Kalendas Martias, sed propter necessitates publicas & provinciæ negotia intermissam, & finitam demum xiiii. Kalendas Septembris, id est, sexto mense post initium gestorum. Equidem ut facillè concesserim hanc quæstionem pluribus diebus agitatam fuisse, ita gravatè admodum crederem tanto tempore sub iudice pependisse cognitionem quam Augustinus in epistola clxii. vocat diligentissimum examen & diligentem ac terribilem inquisitionem; præsertim cum Optatus in libro primo doceat Constantinum Imp. scripsisse in Africam ut remotis necessitatibus publicis de vita Felicis Autungitani publicè quæreretur. Et cum necesse sit

existimare mendum esse in libro Augustini ad Donatistas aut in hoc loco gestorum, & quæ ab Augustino referuntur extra mendum esse hinc constet quòd cognitionem de causâ Felicis ab Æliano susceptam esse ait quarto ferme mense post iudicium Melchiadis, quod initio mensis Octobris proxime præteriti factum fuerat, non video quo modo repudiari possit Baronij sententia, qui hunc locum gestorum pronuntiavit emendandum esse ex libro Augustini ad Donatistas.

DVUMVIRVM SPLENDIDÆ] In veteri libro & in editione Massoni legitur: *Duoviru recitavit. Splendide.* Nos sustulimus vocem *recitavit*, quæ omnino superflua heic erat, & sensum turbabat.

APVD MAX. IMPERATORES] Constantinum & Licinium, qui tum temporis temp. administrabant.

CVM PERSECVTIO ESSET INDICTA] anno Christi ccciii. ut toties diximus suprâ. Hinc ortum vocabulum traditorum in Africa.

IVSSIONE PROCONSULARI] id est, Anulini, quem fuisse tum Proconsulem Africæ produnt acta martyrum qui tum apud Africam exagitati sunt pro nomine Christi.

SECUNDVM SENS EST] Ita vetus exemplar. Massonus edidit, *Secundus senex est*, nullo sensu. Heic enim non agitur de Secundo, sed de Alfio Cæciliano Exduumviro Aprungitanorum.

EPISTOLAS SALVTATORIAS] Infrâ: *Epistolas salutatorias de basilica protulerit.* Difficile est explanare quid heic intelligatur per epistolas salutatorias. Neque enim mihi hætenus probatur quòd quidam ex hoc loco colligunt epistolas salutatorias eas esse quibus quis alicui salutem impertit. Manifestum quippe est heic agi de codice quodam venerando, quem Alfius Cæcilianus duumvir ex basilica Aprungitana sustulit, haud dubiè ut ureret. Nam post cathedram episcopalem & epistolas salutatorias sublatas, etiam *ostia omnia combusta sunt secundum sacrum præceptum.*

INGENTIUS SCRIBA] qui postea Decurio fuit civitatis Ziquensium, & tunc convictus est falsasse & interpolasse epistolam quam Alfius Cæcilianus scripserat ad Felicem Episcopum Aprungitanum. Augustinus epist. ccli. nomine Concilij Cirtenfis scripta ad Donatistas: *Ingentius confessus fuerat in cognitione Æliani Proconsulis falsum se fecisse adversus Felicem Cæciliani ordinatorem.* Idem in libro ad Donatistas post collationem cap. xxxii. *Ingentius, qui eidem iudicio contra Felicem falsum se fecisse confessus est.* Vi-

de epistolam Constantini ad Probianum, cujus mentio in his Augustini locis.

COLLEGAM MEVM] Antea legebatur *collega meus*, non solum in editionibus, sed etiam in antiquo exemplari manuscripto. Verum cum hæc verba referri debeant ad Augentinum, qui fuit collega Alfij Cæciliani, necessaria visa est emendatio quam nos huic loco adhibuimus.

HOC SIGNVM] Hic locus refertur etiam infra pag. 87. sed multum diversus.

PAVLINO ADM. VICES PRÆF.] anno Christi ccciii. quum cœpta persecutio est in Africa, ut supra diximus.

MODVM CURSORIS] Codex vetus & editio Massoni habent *modicum*, manifesto errore. Modum cursoris dixit, id est, formam, speciem. Vox est Latina.

SCRIBAS ILLO] id est, illi. Sic plerique veteres, qui etiam *alio* frequenter scribebant pro *alij*. Sic apud Commodianum lib. 1. cap. XIX. *perituro creditis uno.* & cap. XXXIII. *Vno crede Deo.*

HVIS LATERA] Retinui scripturam veteris exemplaris. Editio Massoni habet *ejus literas*. quod fortassis rectius est.

SUSPENDATUR] Constantinus in epistola ad Probianum: *Eundem ipsum Ingentium suspensum actis, qua suberant, pervidimus.* Optatus libro primo: *Ingentius scriba publicus pependit sub metu imminentium tormentorum.*

CONSTANTINVS] Locus heic vacuus erat relictus in veteri codice & in editione Massoni. Dubium autem non est quin Constantini nomen scribi debuerit.

DECURIONEM] In veteri codice & in editione Massoni legitur, *Dei cultorem*. Et quamvis hæc lectio tolerari possit propter ea quæ antecedunt, malimus tamen amplecti conjecturam Baronij, quia in epistola Constantini ad Probianum videbamus Constantinum ex actis istis collegisse Ingentium *ideo minimè tortum quòd se Decurionem Ziquensium civitatis asseveraverit.* Nam Decurionum hoc erat privilegium quòd torqueri non poterant, ut diximus ad Lactantium.

EX PROFESSIONE] Hæc & quæ sequuntur usque ad finem sententiæ, extant etiam apud Augustinum lib. III. adversus Cresconium cap. LXX.

FELICEM AVTEM] Hanc partem sententiæ descripsit Optatus in libro primo, & addit: *Vnde pulsa atque extersa infamia, cum ingenti laude illo iudicio recessit.*